

<http://www.majt.hu>

MÁJT 2. előadás 2020. április 14.

Mezey Barna
egyetemi tanár

**A magyar polgári
büntetőjog fejlődése (A btk.
novellái**

[Magyar Jogtörténet 2007. 342-377.o.]

Az 1878. évi V. tc.

A kódex hatályba lépése
1880 szeptember 1.

Az igazságügyi kormányzat
első reformjavaslata: 1888

Az a tény, hogy alig nyolc esztendővel a kódex hatályba lépte után az igazságügyi tárca már megbízást adott a kódexet módosító javaslatok kidolgozására, önmagában is dokumentálja a szakmai tudományosság kritikai álláspontját. Az 1878. évi 5. tc. minden kiválósága és elismertsége ellenére lényegét tekintve volt meghaladott: egyik utolsó kódexe darabja volt a klasszikus iskolának. A heves támadások egyik nyilvánvaló oka volt a kódex elkötelezettsége a polgári büntetőjog klasszikus tanai mellett. Csemegi Károly a klasszikus irányzat büntetőjogi princípiumait a lehető legnagyobb következetességgel alkalmazta, és eszerint építette ki a kódex rendszerét is.

A klasszikus büntetőjogi iskola a polgári átalakulások során kialakult, az ancien régime tagadására és az emberi jogok védelmére építő rendszer kereteit adta. A nyílt rendi egyenlőtlenségek, a születési alapokon csoportosító megítéltetés, az egyenlőtlen elbírálás, a kodifikálatlan és partikuláris büntetőgyakorlat, a nem definiált bűncselekményi tényállások, a represszióval szembeni védtelenség ellenében a polgárság ideológusai egy *garanciális büntetőjog* képét vázolták fel. A rendszer, melynek középpontjában az ember elidegeníthetetlen jogai, a személyes biztonság és a jogegyenlőség állottak, az egységesen szabályozott (lehetőleg kodifikált) büntetőjog, az arányos és igazságos büntetés, a nulla poena sine lege, és a nullum crimen sine lege jelszavait tűzte zászlajára. Ezen elvek megvalósításáért folytatott harcban alakult ki a büntetőjogtudomány első polgári irányzata, a klasszikus vagy „dogmatikus” iskola. Jellemét alapvetően létrejöttének történelmi és politikai körülményei határozták meg. Minthogy az abszolút berendezkedésekkel szemben kialakuló polgári rend eszközeként fogalmazódott meg, alapvető elemévé vált a garanciák kimunkálása. A legfőbb garancia a bűncselekmény centrális elemmé avatása volt.

Az 1878. évi V. tc. „fő bűne”

A klasszikus polgári büntetőjog legfőbb garanciája a bűncselekmény centrális elemmé avatása volt.

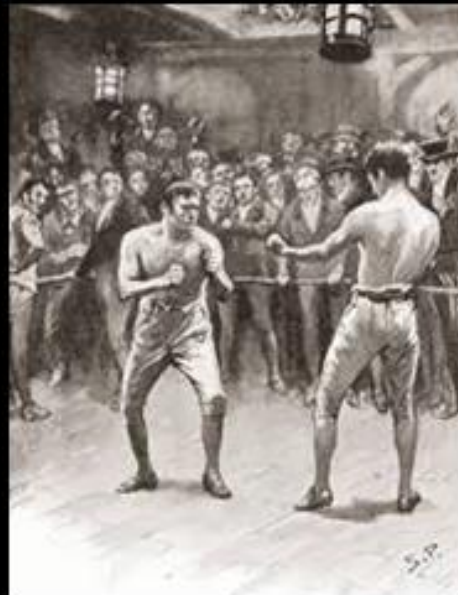

Az ún. *tettbüntetőjogi szemlélet* elterelte a figyelmet az elkövetőről. A megelőző büntetőjog hangsúlyosan csak a személyes körülményeket döntőnek tekintő szemléletével szemben a tetre helyezte a hangsúlyt. A tettközpontúság nem jelentette az elkövető teljes figyelmen kívül hagyását, de mindenképpen háttérbe szorította a személyes körülményeket. Ez volt a biztosíték arra, hogy a törvény előtti egyenlőség csorbíthatatlanul megvalósulhasson, hogy a származási és kiváltságos körülményekre támaszkodó önkény végleg eltűnjék a büntetőjogból. E tételből következtek az aprólékos gonddal kidolgozott tényállások. Ugyanakkor éppen garanciális jellege miatt szűk körre szorította a bírói mérlegelést, a tényállások olykor túlzott részletezésével megbénította a törvénykező szellemet. A fentiek okán keveset törődött magával az emberrel, fő figyelmét a jogeset megfogalmazására fordította.

Kódexkritikák

„a XIX. század elején a humanizmus mázával bevont igazságosság”
(Angyal Pál)

„legkevésbé sem úttörő, sőt nem is önálló munkálat, hanem receptív és revideáló feldolgozás...” (Finkey Ferenc)

A bírálatok egyik csoportja jellemzően büntető szaktudományi volt, melyet a kodifikációs fejlődés, a praxis tapasztalatai és a tudományos viták hoztak magukkal. Angyal Pált idézve, ilyen voltak például büntetési rendszere, mely szerinte „igen bonyolult (fegyház mellett a börtön felesleges); A mellékbüntetések rendszertelenül s helytelenül vannak a főbüntetéshez kapcsolva; A fegyházbüntetés általános minimuma (két év) túl magas; A speciális minimumok is túl magasak.” Problémája volt a tényállásokkal is. Több tényálladék reformra szorul (csalás, okirat-hamisítás, uzsora, pénzhamisítás, szemérem elleni bűntettek, lopás, stb.); más cselekmény meg büntetés alá vonandó (villanyáram lopása, robbantó szerekkel elkövetett cselekmények, önbírászkodás, kerítés, leánykereskedés, stb.)

A bírálatok másik része éppen lényegében támadták a kódexet, ugyanis a polgári büntetőjog kezdeti, az abszolutizmusok ellenében az emberi jogokra, a humanizmusra és a garanciákra támaszkodó, egységes álláspontja a polgári forradalmakat és polgári átalakulásokat követően széttöredezett. A győzedelmes polgárságnak eredetileg egyoldalú, az államhatalmat *biztosítékokkal* körülbástyázni szándékozó álláspontja lassan megváltozott. Ahogyan a figyelem fókuszából kikerült a polgárosodásért folytatott harc, úgy helyeződött át a hangsúly a társadalmi problémák indukálta kérdésekre. Immáron nem az volt a kérdés, hogy hogyan lehet megóvni a társadalmat, az emberi jogokat a monarchák despota hajlamaival, az abszolút államok büntető terrorjával szemben, hanem hogy hogyan orvosolhatók, illetőleg hogyan kezelhetők a polgári társadalom *bajai, s mindebben mit lehet tenni* büntetőjogi eszközökkel; hogyan alakíthatók és finomíthatók a büntetőjog intézményei a kriminalitás csökkentése érdekében. Az ezzel kapcsolatosan megfogalmazott álláspontok kristályosodtak ki a különféle ún. büntetőjogi iskolák kereteiben.

A társadalmi- gazdasági változások

A kiegyezést követő évtizedekben jelentősen felgyorsult az iparosodás Magyarországon. A hagyományos iparágak, miként például az élelmiszeripar (benne a malomipar), a vas- és acéltermelés fejlődésének köszönhetően világszínvonalú gépgyártás lett jellemző a magyar gazdaságra. A közlekedés robbanásszerűen növekedett. Megjelentek a nagy tőkés konglomerátumok, mint a. Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt.). Új iparágak jöttek létre, az izzólámpagyártás, vegyipar, a gépiparra épülő autó- és repülőgép-gyártás. Megindult a szervezett gőzhajózást kiépültek a fontosabb vasútvonalak. Mindez jelentős urbanizációval járt együtt. A mezőgazdaságban munka nélkül maradtak tömegei áramlottak a nagyobb városokba, ahol az újonnan alapított tőkés üzemek olcsó munkaerőt toboroztak. A városiasodás (annak minden építészeti, kulturális, életmódbéli és gazdasági következményével) jelentős átalakulást hozott a bűnözés struktúrájába is.

A társadalmi- gazdasági változások

- Kibontakozó kapitalizmus
- Iparosítás
- Urbanizáció
- Társadalom újrarétegződése
- Életmód átalakulása

A társadalmi változások hatásai

1. Nagyobb népsűrűség = több konfliktus
2. Rosszabb lakásviszonyok = több konfliktus
3. Nehezebb megélhetés = növekvő kriminalitás
4. Magasabb kriminalitású elemek = kriminogén hatások
5. Gyári munkásság = vagyon elleni bűnözés
6. Bevándorló lakosság = nagyobb bűnözési hajlam
7. Városi környezet – alkoholfogyasztás = élet elleni bűnözés
8. „Élvhajhászást” biztosító körülmények = bűnözés növekedése
9. Prostitúció = összefüggő bűnözés

[Hacker Ervin: Budapest hatása a kriminalitásra. Budapest, 1931.]

A bűnözés változásai a 19. század második felében

Magyarországon a kiegyezést követő esztendőkből vette kezdetét a *bűnözés átstrukturálódása*: a kibontakozó kapitalizmus, a velejáró iparosítás és urbanizáció, a megváltozott társadalom átrétegződése, az életmód gyökeres átalakulása új *bűnözési szokások* (szervezett bűnözés, alvilág); új, eddig ismeretlen *bűncselekményi kategóriák*; (nagyvárosi prostitúció, bizonyos gazdasági bűncselekmények) gyarapította a bűnözést, s a mennyiségben is *jelentős növekedést* idézett elő. Az új jelenségek általános térnyerése évtizedek múltán volt regisztrálható, s a dualista állam fennállásának tízesztendős évfordulójára elkészült törvénykönyv még nem dolgozhatta fel teljes körűen a változásokat. Ennek természetesen megvolt a maga következménye.

A bűnözés változásai

Új bűncselekmény-típusok
(nagyvárosi prostitúció,
gazdasági bűncselekmények)

Új bűnözési szokások
(szervezett bűnözés,
avilág)

”A mi börtönrendszerünk nem bírta megakadályozni a visszaesés terjedését, sőt a visszaesők száma és azok aránya az összes bűnözők számához folyton szaporodik. Ezen arány az 1882-1893-ig terjedő időközben megkétszereződött, különösen az úgynevezett megrögzött bűnösöké, kik 3-4-szer voltak már büntetve” - rögzítette Back Frigyes a feltételes megkegyelmezésről mint lehetséges eszközzel értekezve. Szerte Európában ugrásszerűen megnövekedett a bűnözés. A kriminalitás hirtelen jött nagy hullámával szemben a dogmatikus felfogásra épülő büntetőjog tehetetlennek bizonyult. Az új szerkezetű és intenzíven bővülő bűnözés hazai büntetőjogászainkat nagy feladat elé állította: a megváltozott bűnözésre új módszerekkel kellett választ adni.

A bűnözés változásai:

A kriminalitás jelentős mennyiségi növekedése (bűnözés abszolút növekedése, visszaesés erősödése)

A visszaesésre és a tömegessé váló bűnözésre a feleletet a reformiskolák magyar hívei próbálták megfogalmazni. A Magyarországon is lassan meginduló statisztikai adatszolgáltatás megrajzolta a századforduló tendenciáit: tartós növekedés volt megfigyelhető mind a bűnözés egészét illetően, mind pedig a bűnismétlők számát tekintve. A konzekvenciákról így szólt Finkey Ferenc: „A BTK-ünknek a visszaesés tekintetében elfoglalt álláspontja teljesen tarthatatlan. A BTK azon időben készült, midőn a visszaesés kérdése még nem volt égető s nem volt annyira kifejtve. Azóta nálunk is meggyőzte az élet az elméletet. ..” A visszaesők, a szokásszerű bűnözők elleni fellépés egész Európa problémája volt ezen időkben.

Válaszkísérletek: a büntetőjogi reformiskolák javaslatai

Az európai államok jogalkotása egymás után cikkelyezte be a kriminalitás meggátlására, visszaszorítására irányuló javaslatokat, s ezek között is érvényt próbálva szerezni a felismerésből levont következtetésnek: a bűnözés gerincét a szokásszerű, a visszaeső bűnelkövetők, a bűnismétlők alkotják. Ez idő tájt tehát a pönológia minden elméleti és gyakorlati művelője a bűnözés emelkedésének és különösen a korábban kevésbé jelentős kriminológiai tény, a bűnismétlés felduzzadásának megakadályozásán fáradozott. Nyilvánvaló volt a feladat: előbb a visszaesés meghatározását kellett elvégezni; a visszaesők és a bűnismétlők közötti határvonalat kellett meghúzni, „...a visszaesés ellen ésszerűen csak akkor lehet küzdeni, ha azonos motívumokból eredő deliktum ismétlését, az első ízben kiszabott büntetés teljes vagy legalább részbeni végrehajtása után, értjük e fogalom alatt” (Vámbéry Rusztem). Utóbb pedig választ kellett adni a kihívásra: megtalálni azokat az eszközöket, melyek a visszaesés visszaszorítására hatékonyak tűntek. A megváltozott társadalmi körülmények, a tagadás és a védekezés értelmetlenné és időszerütlenné válása új eszméknek engedett teret. A történelmi léptékkal mérve viszonylag rövid idő alatt végbement jelentős, minden réteget érintő társadalmi változás és az azt követő tudományos fejlődés szemléleti átalakulást eredményezett a hatalmi viszonyokban, a politikai módszerekben, így a jogalkotásban és a jogalkalmazásban is. Amilyen mértékig stabilizálódott a tőkés rend, úgy szelídültek a szabad verseny kemény játékszabályai, normái. A hatalom egyre több lehetőséget látott arra, hogy liberalizálja saját eszköztárát és intézményrendszerét, hiszen észlelte, hogy tartós legitimitációjához egyre inkább ezek a módszerek bizonyulnak megfelelőnek. E folyamatban jelentős szerepe volt a büntetési koncepciókban bekövetkezett változásoknak és azoknak a kriminológusoknak, akik közvetlenül hatni tudtak a büntetőpolitika alakulására.

Reformirányzatok

- **Kriminál-
szociológiai
iskola**

Adolphe Quetelet:
Physique sociale
(1836)

„A századfordulón a társadalomtudományi rangra emelkedő kriminológia a klasszikus büntetőjogi iskola legalapvetőbb tételeit kérdőjelezte meg” (Gönczöl Katalin). A reformiskoláknak nevezett büntetőjogi irányzatok a klasszikus felfogástól eltérően nem a tett, hanem a tettes környékén vizsgálódtak. Quetelet 1836-ban, „Physique sociale” című munkájában fogalmazta meg a reformmozgalom kiindulópontjává váló tételét: bizonyos értelemben a társadalom készíti elő a bűntetteket, s ebben a folyamatban a bűnös csak eszköz. Az ebből a tételből kibontakozó ún. szociológiai iskola a kriminalitás okait a társadalomban kereste. A rossz társadalmi helyzet, a kedvezőtlen környezet, az alkoholizmus, a nyomor, a műveletlenség a kiváltója a bűnözésnek.

Reformirányzatok

„Minden társadalomnak
olyan bűnösei
vannak, amilyeneket
megérdemel”

(Lacassagne)

Alexandre Lacassagne

Ebből fakadóan alaptétele a determinizmus volt (az embert nem szabad akarata, hanem a társadalmi környezete viszi a bűn útjára). A bűnözés tehát nem személyes tulajdonságok kérdése, nem pszichikai jelenség, nem is született dolog, hanem a környezeti feltételek hatására kialakuló jelenség. Az irányzat kezdeti elméletei a meghatározottságot a lehető legmechanikusabban fogták föl, s kizárták az egyéniség szerepét a *család, életmód, alkoholizmus, prostitúció, szegénység, milió* jelenségével szemben. Viszont a determinizmus hangsúlyozása a tettes befolyásolhatóságának (s ezáltal vizsgálatának) tételét is megalapozta.

Utóbb az iskola több ágra szakadt, s a kriminálszociológiai irányzatnak olyan elágazásai születtek, mint a francia szociológiai iskola (Tarde, Lacassagne), az olasz pozitivisták iskola (Ferri, Garofalo), az olasz harmadik iskola (Alimena) és a szocialista iskola (Colajanni, Turati, Battaglia). A kriminálszociológia képviselőinek történeti érdeme a tettközpontság trónfosztása, s az (igaz meglehetősen determinált) tettes „rehabilitálása”.

Reformirányzatok

**A társadalom készíti elő a büntetteket, a
bűnöző csak eszköz.:**

- **a rossz társadalmi helyzet,**
- **a kedvezőtlen környezet,**
  - **az alkoholizmus,**
  - **a nyomor,**
  - **a műveletlenség**

a kiváltója a bűnelkövetésnek.

Új gondolatot fogalmaztak meg a büntetőjog céljával kapcsolatban: a társadalom védekezése dominált a kriminalitás ellenében. De minthogy az elkövető meghatározottságánál fogva nem tehet bűnözővé válásáról, a büntetőjogi büntetés a védekezésnek szűk zónájában alkalmazható csupán. Helyette a büntetőjogon kívüli eszközök igénybevételét ajánlották. Az akkor forradalmi tézis ma közhelynek hat a büntetőjogászok és kriminológusok számára: a bűnözésre a büntetőjog nem tud gyógyírt kínálni; annak okai a társadalomban gyökereznek, s ott is kell megoldani azokat.

Reformirányzatok

A szociológiai iskola szerint
tehát
a bűnözés társadalmi forrásai
felismerhetők, így a bűnözés
megelőzhető

Reformirányzatok

Kriminál- antropológiai iskola

Cesare Lombroso:
Uomo delinquente
1876

1876-ban publikálta nagy hatású művét („Uomo delinquente”) Cesare Lombroso, a turini börtönorvos, majd intézetigazgató. A fegyencek körében készített felmérései és vizsgálatai szolgáltatták az alapot iskolaalapító téziseinek megfogalmazásánál. Nyilván nem kevésbé munkahelyén szerzett tapasztalatai hatására fejtette ki tételét a bűnös emberről. Eszerint a bűnözés oka az emberben keresendő, testi rendellenességekben, öröklött hajlamokban, betegségekben. A *tettet* a szociológiai iskolánál is határozottabban állította reflektorfénybe, sőt kizárólag rá koncentrált. Minthogy a társadalomra veszélyességet *kóros eredetűnek* tartotta, nem a büntetést, hanem a gyógyítást preferálta az elkövetőkkel szemben. Sőt a *megelőzést* szerves egységbe kapcsolta a társadalom védekezésével.

Reformirányzatok

A bűnözés oka az
emberben keresendő
(Lombroso)

Állítása szerint antropológiai eszközökkel a bűnözésre hajlamos személy a szakember számára nyilvánvaló külső testi jegyekből és elváltozásokból (*stigmák*) fölismerhető. Erre támaszkodva hajtotta végre a bűnelkövetők csoportosítását, mely szerint különböztetett született, szokásos, alkalmi, szenvedély- és őrült bűnöző között. Ezzel megalapozta a *bűnözők osztályozását*, mely a reformiskolák egyik nagy újításaként került át a praxisba.

Reformirányzatok

A bűnöző antropológiai jegyek alapján felismerhető

Frenológiai műszerek a Lombroso múzeumban

A kriminálanropológiai iskola azonban egy fölöttébb veszélyes büntetőjogi eszközt is intézményesített. Minthogy állítása szerint a potenciális bűnöző felismerhető, s a bűncselekmény elkövetésének megakadályozására így megadatik a lehetőség: bevezette a biztonsági intézkedések fogalmát a büntetőjogba (ajánlva a deportálást, életfogytiglani szabadságvesztést, kórházat, kolostort, tébolydát és végső soron a kiirtást megoldásképpen).

Reformirányzatok

Néhány Lombroso „arcai” közül

A biztonsági intézkedés, bár kétségkívül a megelőzést szolgálta, ellenőrizhetetlen eszközt adott a politikusok kezébe, s áttörte a klasszikus iskola építette egyik lényeges garanciát. Hiszen immáron bűncselekmény elkövetése nélkül is felléphetett a hatalom a számára veszélyesnek tűnő elemekkel szemben. A kezdeti, durva vonásokkal vázolt teória finomodásának egyik jele volt a kriminálpszichológiai irány kiválása, mely Lombroso téziseiből kiindulva az egyén személyiségének belső vizsgálatára helyezte a hangsúlyt, s a pszichikai mezőre összpontosította a figyelmét.

Reformirányzatok

Sir Francis Galton, az
eugenika megteremtője

Lomboroso elméletének egyik forrása a korai eugenika volt, melynek megteremtője Francis Galton, aki szerint egy faj veleszületett minőségi mutatói javíthatók, a kvalitások kifejlesztése elősegíthető. Az irányzat az ember öröklődő testi és szellemi tulajdonságainak javítása érdekében beavatkozások lehetőségét deklarálja. Az eugenika képviselői nem egyszer jutottak el a faji megkülönböztetés alátámasztásáig, egyfajta igazolásként használva az emberi faj „minőségének” védelmezéseként illetve javításaként. Miután (főként elmekórtani vonatkozásokban) a kóros elváltozásokat az emberi örökletességre vezették vissza, nem állt távol tőlük a gondolat, hogy az ilyen betegségben szenvedők szaporodásának megakadályozását támogassák.

Reformirányzatok

A biológiai iskola szerint
tehát

a bűnözés személyes jegyei
felismerhetők, így a bűnözés
megelőzhető

Reformirányzatok

A közvetítő iskola
megteremtője:

- Franz von Liszt

Magyarországon sem a kriminálszociológiai, sem pedig a kriminálanropológiai iskola nem szerzett híveket. Az elnyúló polgári átalakulás későn életre kelt klasszikus iskolája, az osztrák diktatúra európai tudományos polémiákat kizáró vasfüggőnye, majd a kiegyezéssel konstrukció kiépítésének láza a magyar büntetőjog-tudomány történetéből kizárta a két kezdeti irányzat közvetlen befogadását. Lényegében a leköszönő klasszikus irányzat hívei már közvetlenül a korai reformiskolák monista szemléletét oldani, konkuráló téziseiket egyeztetni és szintetizálni, a klasszikus és a reformiskolák alapkoncepcióját egy keretben egyesíteni, a bűnözés számtalan okát számba venni törekvő *közvetítő iskola* hazai képviselőinek adták át a stafétát. Az új nemzedék, Angyal Pál, Balogh Jenő, Fayer László, Finkey Ferenc, Vámbéry Rusztem és kollégáik vállalták, hogy a bűnözés nagy kihívásaira választ keresnek. A reformerek megoldási javaslatainak központi eleme volt az *individualizáció*. Az individualizáció tudományos fölbukkanása, majd elméleti pontosítása jelentős hatást gyakorolt a jogszabályok alakulására is. Nekik köszönhető végső soron a fiatakorúakra és a határozatlan tartamú szabadságvesztés bevezetésére vonatkozó jogalkotás. A tudomány fölismerte, hogy a kriminalitás és a visszaesők száma párhuzamosan növekszik, vagyis a bűnözés bővülésének bár lényeges eleme a bűnisméltés, de nem kezelhető kizárólag a visszaesés elleni harccal. Ennek okán kettéválasztották az ún. megrögzött bűntettesek irányában szükségesnek látszó eszközök kutatását, illetve az alkalmi bűnözők nevelésének, javításának ügyét. Az egyéniesítés keretén belül vívta ki speciális helyzetét a *fiatalkorúak* intézménye és jutott diadalra speciális kezelésük ügye. Az individualizáció megkövetelte tehát a bűnelkövetők osztályozását, és a csoportosítás folytatásaként a differenciált elbírálást. (A reformerek szívesen hivatkoztak Arisztotelészre: „*a nem egyenlőkkel egyenlően elbánni a legnagyobb igazságtalanság*”.)

Reformirányzatok

A reformiskolák új tézisei:

Klasszikus iskola	Reformiskolák
<ul style="list-style-type: none"> • Tett-büntetőjog	<ul style="list-style-type: none"> • Tettes-büntetőjog
<ul style="list-style-type: none"> • Arányosság	<ul style="list-style-type: none"> • Egyéniesítés
<ul style="list-style-type: none"> • Indeterminizmus (individuál-etikai felelősség)	<ul style="list-style-type: none"> • Determinizmus
<ul style="list-style-type: none"> • Normativizmus	<ul style="list-style-type: none"> • Normativizmus elutasítása, körülmények mérlegelése
<ul style="list-style-type: none"> • Bűnösségen alapuló felelősség	<ul style="list-style-type: none"> • A bűnösség határainak leszállítása
<ul style="list-style-type: none"> • A bűnözés ellen a büntetés, mint eszköz	<ul style="list-style-type: none"> • A bűnözés ellen büntetőjogon kívüli eszközök
<ul style="list-style-type: none"> • Jogászai precizitás, világos dogmatika	<ul style="list-style-type: none"> • Társadalomtudományi módszerek

Ezek a közös néven *tettesbüntetőjogi iskoláknak* nevezett irányzatok egészen új szemléletet vittek a kriminológiai vizsgálódásokba s ezen keresztül a büntetőjogi tudományosságba. A legfontosabbak a már említett tettes-központúság, a bűnösség határainak leszállítása (determinizmus), a normativizmus elutasítása, a bűnözés körülményeinek sokoldalú vizsgálata, a büntetőjogi célok kiterjesztése (javítás, megelőzés, társadalomvédelem), s végül az eszközök körében a nevelés, a patronage, a rabsegélyezés, valamint a szociálpolitika igénylése. „Az új irányok vitték be a büntetőjogba a társadalmi és természettudományokat, amelyek azután átjárták a büntetőjog egész területét” (Gerőcz Kálmán). Minden hibájuk (főként egyoldalúságuk) ellenére a reformiskolák forradalmasították a büntetőjogot.

Reformirányzatok

Elkövetők egyéniesítése / osztályozása

Teljes vagy korlátozott beszámítási képességgel rendelkezők

Serdületlen	Nevelés + javítás
Abnormális	Elkülönítés + gyógykezelés

Beszámítási képességgel nem rendelkezők

Fiatalkorú	Megelőzés + megtorlás
Alkalmi	Megelőzés + megtorlás
Súlyosabb	Javítás + megtorlás
Megrögzött	Elszigetelés + megtorlás

A magyar reformgondolkodók táborának érveit csokorba gyűjtő' Finkey Ferenc 1904-ben publikált összefoglaló munkájában szintetizálta első ízben a bűnözők osztályozásáról folyó vita eredményeit. A tudomány a századfordulóra leválasztotta a bűnözők büntetendő csoportjáról (tehát a beszámíthatóság kritériumainak megfelelők osztályáról) a *serdületlenek* (a gyermekek) és az *abnormálisok* (tehát betegség okából bűnelkövetők) kategóriáját. Velük kapcsolatban a hagyományos büntetési célok értelmetlenek, kizárólagjavítás és gyógykezelés vehető náluk számításba.

A büntethető bűnelkövetők osztályának is két szélső rétege igényel külön elbánást. Az *enyhe (vagy alkalmi)* büntettesek ugyan teljes beszámítási képességgel rendelkeznek, bűnösségük foka azonban különlegesen alacsony. Ilyenek a *fiatalkorúak*, a felindulásból, menthető okból vagy gondatlanul bűnözők. Finkey megfogalmazásában e csoport nem rendelkezik antiszociális hajlammal, így a javítás és nevelés csupán mellékes tényező: legfontosabb a megtorlást érzékeltetni velük, s ezen keresztül a visszaesést megakadályozni, visszatartani őket újabb bűnelkövetéstől.

A másik véglet a bizonyítottan antiszociális bűnözők köre, az ún. *megrögzött* büntetteseké. A nevelés ez esetben ismét kisebb súlyú a büntetési célok között, döntő a társadalom védelme, a megtorlás és az elkülönítés.

A középső „sáv”, a bűnelkövetők jelentős része számára egyensúlyt kell tenni a megtorlás és a javítás eszközei között, e célokhoz kell azután igazítani a büntetés tartamát, végrehajtási módozatait és a börtönrendszer megvalósításának választott metódusait

Reformirányzatok

Elkövetőkkel szembeni intézkedés/büntetés

Serdületlen	Javítóintézet
Abnormális	Gyógyintézet
Fiatalkorú	Rövid tartamú szabadságvesztés, Javító nevelés, próbára bocsátás
Alkalmi	Rövid tartamú szabadságvesztés, Büntetés feltételes felfüggesztése
Súlyosabb	Különböző tartamú szabadságvesztés, Fokozatos rendszer
Megrögzött	Hosszú tartamú és határozatlan tartamú szabadságvesztés

Kódexkritikák

A reformiskolák hívei új kritikai érvei a Csemegi-kódex-szel szemben:

- a motívumok nincsenek kellően figyelembe véve;
- általában hibás és javítandó a fiatalkorúakra vonatkozó szabályozás
- rossz a visszaesők kezelése s büntetési rendszere
- nem megoldott a közveszélyes bűntettekkel való elbánás
- hiányzik a btk-ból a feltételes elítélés intézménye,

A bűnözés növekedésének terhe:

„be kell ismeri, hogy a megátalkodott, makacs, durva gonosztevőknél az enyhesség és a könyörület nem az óhajtott célt, nem csak a bűncselekmények szaporodását idézi elő, sőt, hogy velük szemben a szabadságvesztés-büntetés intenzitásának fokozására is szükség van.”

Balogh Jenő

A magyar reformerek

Törvények
a sajtóról,
a törvényhatósági választásról,
a fiatalok bírói bíróságáról,
a királyság védelméről,
az esküdtsek hatáskörének
korlátozásáról
a közveszélyes munkakerülőkről.
Az első büntető novella

Balogh Jenő

jogász, politikus, miniszter.
(Devecser, 1864. Budapest,
1953.)

A magyar reformerek

A büntetőtörvénykönyv
magyarázata (1937);
büntetőjogi tankönyvek,
kézikönyvek;
patronage mozgalom hazai
meghonosítója;
(Patronage Egyesületek
Országos Szövetsége)

Angyal Pál

büntetőjogász, egyetemi tanár,
(Pécs, 1873 – Budapest, 1949.)

A magyar reformerek

A börtönügy jelen állapota és reformkérdései

A tételes jog alapelvei és vezéreszméi

A magyar büntető per jog tankönyve

A magyar anyagi büntetőjog jelen állapota

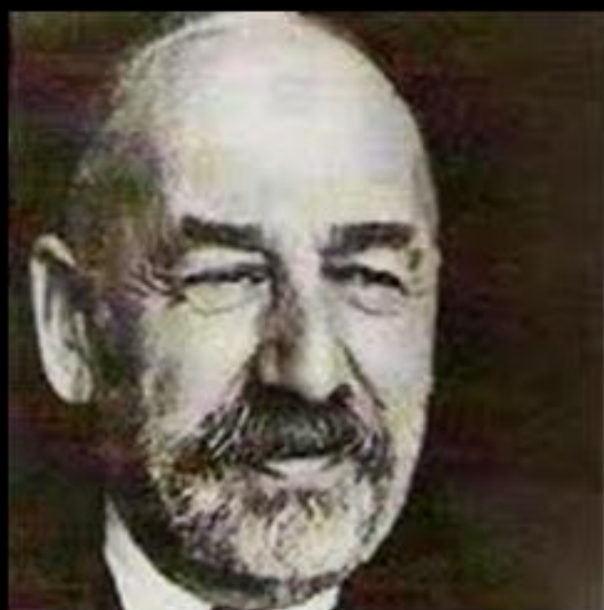
Büntetéstan problémák

Finkey Ferenc

egyetemi tanár, akadémikus,
bíró, koronaügyész, felsőházi tag, jogtudós

(Sárospatak, 1870.. –
Sárospatak, 1949.)

A magyar reformerek

Büntetőjog és ethika

Büntetőjog

Ungarisches Jugendgerichtsgesetz

A bűnvádi perrendtartás tankönyve

A fiatalok bíróságára

A fiatalok büntetőjoga az újabb külföldi törvényhozásban

Háború és jog

Vámbéry Rusztem

jogász, polgári radikális
publicista

Budapest, 1872. – New
York, 1948.

A büntető novellához vezető út

1888: első tervezet (Schédius Lajos): a lopás tényállásának módosítása

1892: második tervezet (szaktanácskozmány): feltételes elítélés 20 év alatti elkövetőkre

1898: harmadik tervezet (Illés Károly): fiatalkorúak új büntetési rendszere, feltételes elítélés széles körben, pénzbüntetések közmunkára átváltása)

1900: negyedik tervezet (Illés Károly) szaktanácskozmányi javaslatok

1901: ötödik tervezet (Illés Károly)

1903: hatodik és hetedik tervezet (Angyal Pál és Finkey Ferenc)

1904: nyolcadik tervezet (Angyal Pál)

1906: kilencedik tervezet (Balogh Jenő)

1907: kilencedik tervezet (Balogh Jenő) szaktanácskozmány általi vitája és módosítása

1907: Günther Antal igazságügy-miniszter a képviselőház elé terjeszti a törvényjavaslatot

Vagyis a törvény egy alaposan átgondolt, megvitatott, szakmailag alátámasztott jogszabály volt

A jogalkotásnak a választ tehát három kategóriában: a fiatalkorúak, az alkalmi bűnözők és a közveszélyes vagy megrögzött bűnelkövetők vonatkozásában kellett megfogalmaznia válaszait a bűnözés kihívásaira. A tudomány által ajánlott eszközöket az európai gyakorlatban már próbának vetették alá, a magyar büntetőjogot illetően tehát az adaptálás feladata volt hátra.

**Az első büntető novella
(1908. évi 36.tc. a büntető
törvénykönyvek és a bűnvádi
perrendtartás kiegészítéséről és
módosításáról)**

Balogh Jenőt szorgalmazására a sokadszori átdolgozás után beterveztették s végül törvénnyé lett ún. I. novella (1908:36. te.: A büntető törvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról). nem általában módosította a Csemegi kódexet, hanem csak a fiatakorúak ügyével és a feltételes elítéléssel foglalkozott. Finkey Ferenc szerint az I. novella „az első céltudatos kriminálpolitikai törvényünk, mely a modern irányok érett és életképes eszméinek utat nyit törvénytárunkba. A büntetés feltételes felfüggesztése, a fiatakorúak büntetési rendszerének gyökeres reformja, oly két nagyjelentőségű intézmény, a melyeknek megvalósításával végre mi is elértünk a büntetőjogi reformállamok sorába, a megtorlás rideg, egyoldalú kultiválása helyett az okos megelőzésnek, a bűnözés elleni tervszerű védekezésnek, a büntetés tényleges alkalmazása nélküli javításnak, az erkölcsi jellegű büntetéseknek gondolatát ültettük be jogrendünkbe.” A reform iyykolák által megfogalmazott osztályozási szempontok szerint tehát az ún. alkalmi bűnelkövetők és a fiatakorúak kérdését oldotta meg.

Alkalmi bűnelkövetők:

Feltételes elítélés

(kiszabott büntetés feltételes felfüggesztése)

A büntetőjog-tudomány és a nyugat-európai praxis által ajánlott megoldás volt az ún. alkalmi bűnözőkre a *feltételes elítélés*, mely a megtévedt elkövetőt visszatartja az újabb kísértéstől. A magyar novella az alkalmi bűnelkövetőkre a belga-francia szisztémát fogadta el, a kiszabott büntetés feltételes felfüggesztésének intézményét. Eszerint: „A bíróság az egy hónapot meg nem haladó tartamban kiszabott fegyházbüntetés és a pénzbüntetés végrehajtását különös méltánylást érdemlő okból felfüggesztheti, ha ettől az elítélt magaviseletére egyéniségének, életviszonyainak és az eset összes többi körülményeinek figyelembevételével kedvező hatást vár.” A törvény minden olyan esetben kizárta a felfüggesztést, amely az elkövető „alkalmiságát” megkérdőjelezte (például aljas indok, korábban már jogerősen elítéltetett vagy tíz éven belül szabadságvesztést, illetve elzárásbüntetést róttak ki rá; a cselekmény olyan súlyos volta, mely börtön vagy fegyházbüntetést vonna maga után). Az ítéletet próbaidőre függesztették föl, melynek tartama három esztendő volt.

Fiatalkorúak (12-18.életév)

Megelőző intézkedések

Javító nevelés, házi/iskolai felügyelet, gyermekmenhelyre utalás

Megelőző büntetések

Dorgálás, fogház és államfogház, elkülönítés mellett

Próbára bocsátás

A törvény újraértelmezte a *fiatalkorúságot*. Eszerint az elkövető 12. életéve alatt gyermeknek tekintendő, s ellene büntetőeljárás nem volt indítható. A 12-18. életév közötti tettes számított fiatalkorúnak. A novella a fiatalkorúak szankciórendszerében *a preventív szemléletet* honosította meg. A fiatalkorúak esetében mindig vizsgálni kellett, hogy a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettséggel rendelkezett-e. Ehhez képest részben *megelőző intézkedésekkel* (házi felügyelet alá helyezés, házi vagy iskolai fenytetés, javító nevelés [javítóintézet], gyermekmenhelyre utalás), részben *megelőző büntetésekkel* (dorgálás, elkülönítés mellett végrehajtott szabadságvesztés-büntetés [fogház és államfogház]) operált. A fiatalkorúakra vonatkozóan honosította meg a feltételes elítélés másik, az angol-amerikai praxisban bevett formáját, a *próbára bocsátást*, amikor is nem a kiszabott ítéletet függesztik fel (erre ugyanis sor sem kerül), hanem magát az ítélethozatalt halasztják el egyévi próbaidőre, szigorú szabályokhoz kötött felügyelet mellett. „Már Vámbéry is utal rá, hogy a büntető novella mindössze 52 szakaszt magában foglaló terjedelme nem fejezi ki annak igazi jelentőségét. Ez a törvény számos vonatkozásban szakít a Csemegi-kódex elveivel. Míg a Btk. a repressziót szolgálja, a novellának különösen a fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezéseiben majdnem kizárólag a megelőzés eszméje uralkodik... Ezzel a jogszabállyal a magyar törvényhozás a 20. század első évtizedében - több mint hetven évvel ezelőtt - megtette az első lépést a kriminológia eredményeinek értékesítésére büntetőjogunkban” (Kovács Kálmán).

A dologházi törvény (1913:21.tc.)

A századfordulón az európai tanácskozásokon már a központi helyet a közveszélyes, megrögzött bűnelkövetők fogalma foglalta el. Az Internationale Kriminalistische Vereinigung 1898. évi nemzeti albizottsági vitái nyomán, majd az 1912. évi párizsi nagybizottsági tanácskozások eredményeképpen a közveszélyesek körét nagyjából három bűnözőcsoportra terjesztette ki. Mindhárom csoportba sorolt elkövetők a *szokásszerű bűnözés* alapján kerültek a közveszélyesek közé. A *visszaesők* evidens módon a törzsét képezték a legveszélyesebb tettesként nyilvántartottnak. A másik két csoportot pedig *potenciális elkövető* mivolta következtében sorolták ide: ezek az *abnormális* (tehát beteg) és az *életmódjukból eredően* potenciális bűnözők (munkakerülők, koldusok, csavargók, prostituáltak stb.). Míg az elmebetegekre nézve mindenki egyetértett abban, hogy gyógyintézeti kezelésük szükséges, a másik két kategória elleni küzdelem módszereiről évtizedekig dúlt a polémia. Abban egyetértettek a vitapartnerek, hogy a korábbi módszerek nem hatékonyak, tehát a szabadságvesztés valamiféle reformjában kell keresni a megoldást. Fölvetődött a büntetések szigorítása, speciális intézetek létesítése, munkáltatásra koncentráló intézetek felállítása, az elítéltbiztosítás; végül azonban győzelmet aratott a garanciákkal ellátott határozatlan tartamú szabadságvesztés ideája. A határozatlan tartamú szabadságvesztés a század első évtizedében egész Európában becikkelyezett büntetéssé vagy intézkedéssé vált.

A szokásszerű bűnözők elleni szervezett fellépés gerincét két tervezet alkotta az igazságügy-minisztérium koncepciójában. Az első az utóbb 1913:21. törvénycikként elfogadott javaslat, melyben a korábban jelzetteknek megfelelően a csavargó és visszaeső bűnözők által okozott problémák megoldását kereste a jogalkotó.

Közveszélyesség

Csavargás (kihágás)

- „1. § Az a keresetre utalt munkaképes egyén, aki munkakerülésből csavarog vagy egyébként munkakerülő életmódot folytat...”

Az 1913:21. te. szakaszai tehát a jogalkotó kettős szándékáról tanúskodnak. A jogszabály első paragrafusai kifejezetten a *csavargók, koldulok, munkakerülő' életmódot folytatók ellen* tartalmaztak rendelkezéseket. „Az a keresetre utalt munkaképes egyén, aki munkakerülésből csavargó, vagy egyéb munkakerülő életmódot folytat, kihágás miatt... büntetendő.” A szabály mögött az a tapasztalás állt, mely a bűnözés melegágyának tartotta és észlelte a munkakerülést, a munka nélküli jövedelemből élést. Igyekezett tehát jogszabályi eszközökkel elejét venni a csavargásnak, koldulásnak, ily módon korlátozva a bűnözés esélyeit. Jelzi ezt a minősített alakzat egyik fordulata: súlyosabb megítélés alá esett, ha „oly tények merülnek föl, amelyekből meg lehet állapítani, hogy a tettes rendszerint bűncselekmények elkövetéséből tartja fenn magát”.

Visszaesés

„Aki a törvényben meghatározott büntetendő cselekmények alapján (1) már volt büntetve (2) és utolsó büntetésének kiállása után két éven (3) belül a vonatkozó cselekményt újfent elköveti (4)”

A törvény másik célpontja a *visszaesés* volt. Ennek jegyében írta elő a törvény a fenti magatartásra s annak a törvényben részletezett alakzataira vonatkozóan, hogy azok visszaesőként való elkövetése fokozott büntetést vonjon maga után. A hatékony fellépés érdekében precízen meghatározta a visszaesés fogalmát, mely a Csemegi-kódexből, mint tudjuk, hiányzott. Eszerint „visszaesőnek tekintendő, aki a törvényben meghatározott büntetendő cselekmények alapján már volt büntetve, s utolsó büntetésének kiállása után két éven belül a vonatkozó cselekményt újfent elköveti” (6. §). A visszaesők számára a törvény dologházba utalást rendelt. A dologházzal megjelent a magyar büntetőjogban a *határozatlan tartamú szabadságvesztés* intézménye, melyet a rendesen kiszabott szabadságvesztés-büntetés után kellett az elkövetőnek kiállnia.

Közveszélyesség

- **Csavargás + visszaesés**

- Dologházi őrizet**

- 1-5 évig terjedő tartam,
    - munkával rendes életmódra szoktatás

Az 1-5 év időtartamú dologházi őrizet a jogalkotó szerint csak addig szükséges, amíg az elítélt társadalmi beilleszkedésre való hajlamában pozitív vonást nem fedeznek fel. Vagyis a törvényhozó célja egyfajta átnevelés, melyben ösztönző elem a határozatlan időtartam, a kikerülés előrehozható időpontja. A dologházba utáltakat ennek érdekében „munkával kell foglalkoztatni és rendes életmódhoz szoktatni”. A törvény hazánkban a közveszélyesek fogalmának elterjedését igazolta, dacára annak, hogy sem megfelelő dologház nem állt rendelkezésre (a végrehajtást jobb híján fogházakban rendelték fogatosítani), sem pedig a bíróságok nem kedvelték meg a biztonsági intézkedésnek ezt a magyar jogban újszerű formáját.

Közveszélyesség

Minősített eset

- **3. §**
- 1. ha a tettes magát vagy családját munkakerülő életmódjával erkölcsi romlásnak teszi ki; vagy
- 2. ha oly tények merültek fel, amelyekből meg lehet állapítani, hogy a tettes rendszerint bűncselekmények elkövetéséből tartja fenn magát.

Közveszélyesség

Minősített eset

- **4. §**
- 1. aki nyilvános vagy a közönségnek nyitva álló helyen űzött tiltott szerencsejátékból tartja fenn magát vagy mások szenvedélyét, könnyelműségét, tapasztalatlanságát vagy értelmi gyöngeségét üzletszerűen kihasználja; vagy
- 2. aki kéjnővel vagy tiltott kéjelgésből élő nővel tartatja ki magát.

Az 1913:21. törvénycikk kiegészítésére szolgált az a tervezet, mely 1913-ban készen állt a minisztériumban, s melyet „a közveszélyes munkakerülőkről szóló törvényben kifejezésre jutó iránynak továbbfejlesztéseképpen” munkáltak ki, „a mely a többszörösen visszaeső, szokásszerű büntetteseket határozatlan idő tartamára szigorított dologházba utalja”. Ez a tervezet azonban csak másfél évtized múltán válhatott törvénné. A büntető igazságszolgáltatás egyes kérdéseinek szabályozásáról szóló 1928:10. te. két nagy területét érintette a büntetőjognak. Szólt a pénz- a büntetés átalakításáról, értékhatárok megváltoztatásáról, a koronáról a pengőre való áttérés vonatkozásában, valamint rendezte a megrögzött büntettesek tetteinek elbírálásával kapcsolatos egyes kérdéseket. Ezzel az 1913. évi javaslatok kiteljesedtek, a közveszélyesek másik nagy csoportja ellen is megszületett a törvényi szintű szabályozás.

Megrögzött büntettek

- Aki élet, szemérem vagy vagyon ellen
- különböző időben és egymástól függetlenül
- legalább három büntettet követek el,
- az utolsó kettőt öt éven belül, és
- ezeket üzletszerűen vagy pedig bűnözésre állandó hajlamot mutatva követte el.

A szabály a visszaesők azon csoportját célozza meg, akik az élet, a szemérem vagy a vagyon ellen különböző időben és egymástól függetlenül legalább három büntettet követek el, az utolsó kettőt öt éven belül, s ezeket a bűncselekményeket vagy üzletszerűen, vagy pedig a bűnözésre állandó hajlamot mutatva követték el. Ezeket nevezte a törvény *megrögzött büntetteknek*. („Hogy megrögzött büntettes-e a terhelt, ennek megállapításánál figyelembe kell venni egyéniségét, életmódját, életviszonyait, a bűncselekmények elkövetésének körülményeit, még pedig akkor is, ha a megelőző cselekményeket fiatal korban vagy gyermekkorban követte el.”)

Szigorított dologház

- Fegyházban letöltendő
- legkevesebb három évre szóló
- határozatlan tartamú szabadságvesztés-büntetés
- (maximum nélkül)

A megrögzött bűntettesek büntetése a *szigorított dologház* volt, ami lényegében egy fegyházban letöltendő, legkevesebb három esztendeig tartó, *határozatlan tartamú szabadságvesztésként* foglalta el helyét büntetőjogunkban. Minthogy a törvény a szigorított dologházi őrizet maximumát nem határozta meg, igen súlyos büntetésnek tekinthető. „Nem lehet kétséges, hogy a megrögzött bűntettesek határozatlan időre történő elítélése egyértelműen megtorló jellegű büntetés volt. Ezt a tényt a korabeli elméleti munkák cáfolni igyekeztek, s a jogintézmény biztonsági intézkedés jellegét hangsúlyozták. A társadalom fokozott biztonságát azonban ténylegesen csak akkor szolgálta volna a szigorított dologház, ha az elkövetők nevelésére valóban sor is került volna. E nélkül azonban a társadalmat csak addig védték a megrögzött bűnözőktől, amíg azokat biztonságosan őrizték. A határozatlan tartam tehát a társadalom védelmét végül is nem szolgálta” (Gönczöl Katalin).

